

Verbreiding hoger onderwijs gaat mislukken

Verschenen in *Het Financieele Dagblad*, 29 augustus 2003

Komende maandag openen de Nederlandse universiteiten het nieuwe academisch jaar officieel. Meestal benutten universiteitsbestuurders deze gelegenheid om op het onderwijsbeleid van de overheid af te geven. Er valt heel wat te mopperen op dit beleid, maar de bestuurders zullen dit keer wel hun zegeningen tellen, nu het hoger onderwijs op veel sympathie van de nieuwe coalitie mag rekenen dankzij het randje D66 in het kabinet. Tijd dus voor wat zelfkritiek misschien?

Rondreizend bouwprofessor van semi-Angelsaksische colleges in Nederland, Hans Adriaansens (decaan University College in Utrecht en Roosevelt Academy in Middelburg), heeft deze week alvast de aftrap daartoe geleverd door de invoering van de Bachelor/Master (BaMa)-structuur aan universiteiten en hogescholen een gemiste kans te noemen. Ook aan mijn eigen faculteit is de BaMa veel oude wijn in nieuwe zakken. Een geval van pech, dacht ik, maar kennelijk is er sprake van een algemene tendens.

Even het geheugen opruisen. Midden jaren 90 besloten de onderwijsministers van de EU-landen dat de opleidingsstructuur van het hoger onderwijs in de lidstaten het Angelsaksische BaMa-systeem zou moeten volgen. In de Bachelor-fase van twee of drie jaar zou het onderwijs breed moeten zijn, waarna de studenten desgewenst voor een specialisatie zouden kunnen kiezen in de Masterfase.

Een voordeel van een uniform BaMa-systeem is dat het studenten in staat stelt om een Masteropleiding elders in Europa aan een universiteit te volgen. Omgekeerd zal het voor universiteiten mogelijk zijn studenten uit het buitenland aan te trekken met aantrekkelijke Masteropleidingen. Concurrentie binnen Europa om de betere student wordt daardoor aangemoedigd en, zoals we weten, concurrentie kan leiden tot een algemene kwaliteitsverbetering.

Gegeven de keuze voor een BaMa-systeem kon men verwachten dat de universiteiten brede opleidingen zouden gaan aanbieden, die toegang zouden geven tot een veelheid aan Masteropleidingen. Aan mijn eigen economische faculteit in Tilburg heeft zich precies het tegenovergestelde voorgedaan. Terwijl voorheen economiestudenten een enigszins brede basisopleiding, alleen in de economie weliswaar, kregen van anderhalf jaar, is dat nu verkort tot een jaar. De Bacheloropleidingen die zijn ingevoerd, geven soms tot hooguit twee Master-opleidingen toegang. De tamelijk curieuze en ongelukkige scheiding in de opleiding tussen economie en econometrie - een erfenis van Tinbergen - die alleen in Nederland voorkomt, is intact gelaten. Er is geen enkele poging ondernomen om iets anders dan economie in het reguliere curriculum te brengen. Dus heeft Tilburg de kans gemist om een opleidingsstructuur in te voeren die zou kunnen concurreren met de betere colleges in Engeland, of Amerika.

De volgende vraag is hoe het zover heeft kunnen komen. Mijn stelling is dat de MUB-structuur hier een grote rol heeft gespeeld, maar dat idee is gebaseerd op maar één waarneming. De wet Modernisering Universitair Bestuur (MUB), half jaren 90 door de Kamer aangenomen, maakte van universiteiten strikt hiërarchisch gestuurde instellingen. Was onder de voorganger van de MUB, namelijk de WUB, nog min of meer sprake van een organisatie die van onderop was georganiseerd, de MUB verordonneert een bijna stalinistische bestuursvorm.

Het college van bestuur is de baas. Dit college benoemt decanen als managers van de faculteiten en de decanen op hun beurt benoemen, onder meer, opleidingsdirecteuren die in beginsel de baas zijn over een opleiding binnen een faculteit. Zij bepalen het onderwijsprogramma, en hebben ook een stem bij de uitvoering van dat programma.

De uitvoerders zelf, docenten en hoogleraren, hebben in dit alles formeel geen rol. Zij bezitten weliswaar als professionals de kennis om een onderwijsprogramma te draaien, maar de opleidingsdirecteuren zijn niet aan deze professionals verantwoording schuldig, maar alleen aan het hogere niveau. De hogere niveaus moeten dus zorgen voor de checks and balances. Daar ontbreekt echter veelal het algemene overzicht over de wenselijke inhoud van opleidingen. Bij de voorbereiding van een majeure verandering in onderwijsprogramma's als de invoering van de BaMa-structuur, zal er daarom noodzakelijkerwijs door het management een beroep gedaan worden op de opleidingsdirecteuren. Dit nodigt uit tot bureaucratisch gedrag.

Zoals bureaucraten er een belang in stellen de omvang van hun 'bureau' te maximaliseren, zo zullen opleidingsdirecteuren pogen hun opleiding een zo prominent mogelijke plaats in het nieuwe BaMa-curriculum te geven, zo mogelijk ten koste van andere opleidingen. Zij hebben er geen enkel belang bij het Angelsaksische uitgangspunt van een brede opleiding te verdedigen. Dat ondermijnt alleen hun eigen positie.

Jo Ritzen, die de MUB-wet als minister van onderwijs verdedigde, meende dat een hiërarchische opbouw tot meer coördinatie binnen opleidingen zou leiden. De individuele hoogleraar kreeg nu geen kans meer zijn eigen vak als de hoogste vorm van kennis voor te stellen. Het zou inderdaad kunnen dat de verkokering die er op individueel niveau was, is verdwenen, maar daarvoor in de plaats is verkokering op het niveau van de opleiding gekomen. Als de sturing door het management zwak is, kunnen door niemand gecontroleerde opleidingsdirecteuren een onderlinge oorlog uitvechten bij de invulling van de BaMa-structuur. Als resultaat daarvan heeft de BaMa tot onderwijsprogramma's geleid die studenten zo snel mogelijk naar een specialisatie lokken. Eenmaal daar aangekomen blijkt zij of hij in de val te zitten, waar het moeilijk uit ontsnappen is. Kennelijk is dit, gezien de opmerkingen van Hans Adriaansens op vele faculteiten in Nederland gebeurd.

Is er dan nog een uitweg? Jazeker, laat Hans Adriaansens een door het kabinet gesponsorde rondreis langs de Nederlandse universiteiten starten om overal een Angelsaksisch college te bouwen.

Harrie Verbon, Hoogleraar Openbare Financiën aan de Universiteit van Tilburg